

Olli Mäenpää
13.4.2021

Perustuslakivaliokunnalle

Hallituksen esitys laeiksi työsopimuslain 3 luvun 5 §:n ja merityösopimuslain 4 luvun 5 §:n muuttamisesta (HE 222/2020 vp)

Kilpailukieltosopimusta koskeva sääntely

Ehdotus määritteli työnantajalle velvollisuuden suorittaa työntekijälle säännösehdoituksissa tarkemmin määritellyin perustein määräytyvää korvausta kilpailukieltosopimuksessa sovitulta rajoitusajalta. Kilpailukieltosopimuksella rajoitetaan perustuslain 18 §:n 1 momentissa turvattua oikeutta lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Tällaisia sopimuksia koskevaa työsopimuslakiin sisältyvää sääntelyä ei perustuslakivaliokunnan käytännössä ole pidetty perustuslain 18 §:n 1 momentin vastaisena (PeVL 41/2000 vp). Tältä kannalta myös valtion virkamieslakiin sisältyvää ja vastaavanluonteista karenssisääntelyä on pidetty hyväksyttävänä (PeVL 35/2016 vp)

Säännösehdoituksissa määriteltä korvausvelvollisuutta voidaan pitää asianmukaisena kompensaationa, joka kohdistuu oikeutta työhön turvaavaan perusoikeuteen kohdistuvaan rajoitukseen. Korvausperusteiden määrittelyä voidaan pitää kohtuullisena suhteessa kiellon rajoittaviin vaikutuksiin. Ehdotettu sääntely ei muodostu ongelmalliseksi perustuslain 18 §:n 1 momentin kannalta.

Taannehtiva voimaantulo

Ehdotettujen siirtymäsäännösten mukaan ennen säännösmuutosten voimaantuloa sovitun kilpailukieltosopimukseen sovelletaan yhden vuoden ajan säännösmuutosten voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Vuoden siirtymäajan kulluttua tällaiseenkin kilpailukieltosopimukseen sovelletaan muutettuja säännöksiä, jotka koskevat korvausvelvollisuutta.

Säännösmuutosten taannehtivien vaikutusten valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa on otettava huomioon, että omaisuuden perustuslainsuoja turvaa myös sopimussuhteiden pysyvyyttä, joskaan kiello puuttua taannehtivasti sopimussuhteiden koskemattomuuteen ei ole perustuslakivaliokunnan käytännössä muodostunut ehdottomaksi (ks. esim. PeVL 24/2020 vp, PeVL 30/2016 vp, PeVL 2/2014 vp, s. 2, PeVL 36/2010 vp, s. 2, PeVL 42/2006 vp, s. 4). Varallisuus oikeudellisten oikeustointien pysyvyyden suojan taustalla on ajatus oikeussubjektien perusteltujen odotusten suojaamisesta taloudellisissa asioissa (ks. esim. PeVL 2/2014 vp, s. 2, PeVL 36/2010 vp, s. 2, PeVL 42/2006 vp, s. 4), joista on kysymys myös työsopimussuhteissa.

Perusteltujen odotusten suojaan on valiokunnan käytännössä katsottu kuuluvan oikeus luottaa sopimussuhteen kannalta olennaisia oikeuksia ja velvollisuuksia sääntelevän lainsäädännön pysyvyyteen niin, että tällaisia seikkoja ei voida säännellä tavalla, joka kohtuuttomasti heikentäisi sopimusosapuolten oikeusasemaa (PeVL 2/2014 vp, s. 2, PeVL 36/2010 vp, s. 2, PeVL 42/2006 vp, s. 4). Valiokunta on arvioinut tällaistakin omaisuuden suojaan puuttuvaa sääntelyä perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten, kuten sääntelyn tarkoituksen hyväksyttävyyden ja sääntelyn oikeasuhtaisuuden, kannalta (ks. esim. PeVL 56/2005 vp, s. 2, PeVL 2/2014 vp, s. 2, PeVL 36/2010 vp, s. 2).

Sopimussuhteiden pysyvyys ei näin ollen ole esteenä ehdotettujen säännösmuutosten taannehtivalle voimaantulolle, mikäli sille on painavat ja hyväksyttävät perusteet. Edellytyksenä on lisäksi, että siirtymäsäännöstä voidaan pitää oikeusvaikutuksiltaan oikeasuhtaisena ja muutenkin perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten mukaisena.

Näiden kriteerien perusteella arvioituna voidaan todeta, että ehdotetulle taannehtivalle voimaantulolle on perusteena yhdenvertaisuutta ja oikeutta työhön koskevien perusoikeuksien turvaaminen. Tavoitteena on kohdella työntekijöitä yhdenvertaisesti riippumatta siitä, onko heitä sitova kilpailukieltosopimus tehty ennen lain voimaantuloa vai sen jälkeen. Tavoitteena on myös, että ennen lain voimaantuloa tehdyistä kilpailukieltosopimuksista luovuttaisiin, jos ne eivät ole perusteltuja. Esityksen perustelujen (s. 37) mukaan ei voida pitää perusteltuna, että työntekijät asetettaisiin korvauksen suhteen erilaiseen asemaan riippuen siitä, onko kilpailukieltosopimuksesta sovittu ennen vai jälkeen lain voimaantulon. Lisäksi taannehtivalla voimaantulolla edistettäisiin perustuslain mukaan perustuslain 18 §:ssä turvattua jokaisen oikeutta lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla.

Näitä muiden perusoikeuksien turvaamiseen liittyviä näkökohtia voidaan pitää painavina ja hyväksyttävinä perusteina ehdotetulle taannehtivalle voimaantulolle.

Korvaussääntelyn taannehtivan voimaantulon oikeasuhtaisuuden arvioinnissa on merkitystä ensinnäkin yhden vuoden siirtymäajalla, jota voidaan pitää kohtuullisen pitkänä aikana muutokseen varautumiselle. Merkitystä on toiseksi sillä, että taannehtivuus merkitsisi korvausvelvollisuuden ulottamista kilpailukieltoa koskevan sopimusehdon käyttöön. Tällainen kielto rajoittaa perusoikeutena turvattua oikeutta hankkia toimeentulo valitsemallaan työllä. Kielto on kuitenkin perusoikeussääntelyn puitteissa mahdollinen, ja voimaantulosääntelyllä pyritään hyväksyttävällä tavalla mahdollistamaan tällaisen perusoikeutta rajoittavan sääntelyn tasapuolinen soveltaminen. Sen sijaan varsinaiseen kilpailukieltoa koskevaan sopimusehtoon ei puututtaisi taannehtivasti.

Korvausvelvollisuuden uudelleenallokointia ehdotetulla tavalla ei voida pitää suhteettomana tai vaikeasti ennakoitavana puuttumisena sopimussuhteen pysyvyyteen. Siirtymäsääntelyä voidaan siten pitää myös suhteellisuusvaatimuksen mukaisena.